

УДК 070:314(47+57-89)
<https://doi.org/10.15407/rksu.28.372>

Марат Борисович Закіров,
доктор політичних наук, доцент,
завідувач відділу політологічного аналізу
Служби інформаційно-аналітичного забезпечення
органів державної влади,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
(Київ, Україна)
ORCID: 0000-0003-4897-4325
Web of Science ResearcherID AAF-6246-2020
e-mail: marat65@ukr.net

Світлана Геннадіївна Закірова,
кандидат історичних наук, доцент,
старший науковий співробітник
відділу обслуговування інформаційними ресурсами
Національної юридичної бібліотеки,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
(Київ, Україна)
ORCID: 0000-0002-5396-7210
Web of Science ResearcherID AAR-6405-20
e-mail: zakirovasvtl@gmail.com

ДРУКОВАНІ ВИДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАСПОРИ ПОСТРАДЯНСЬКИХ КРАЇН: ВІД СТВОРЕННЯ ДО СЬОГОДЕННЯ

Метою роботи є оцінка передумов і аналіз особливостей створення і функціонування друкованих видань української діаспори в різних країнах пострадянського простору. У роботі використано **методи** ретроспективного, порівняльного і системного аналізу для визначення ключових характеристик, конкретно-історичних передумов створення й опису друкованих

видань української діаспори. Застосування методу комплексного підходу дозволило поєднати різні засоби наукового дослідження, не порушуючи принципів об'єктивного пізнання. **Наукова новизна** полягає у спробі заповнення прогалини в дослідженнях видавничої справи української діаспори пострадянських країн, що існує, незважаючи на доволі тривалу історію

вивчення діаспорної преси і накопичений значний масив різнопланових праць. **Висновки.** Видання україномовних газет складало важливу частину діяльності української діаспори пострадянських країн, а створений масив друкованої продукції є цінним історико-культурним надбанням і невід'ємним елементом загальноукраїнської етнічної ідентичності. Переважна більшість видань спрямовувала свою діяльність на задоволення інформаційно-культурних потреб діаспори, а деякі видання намагалися взяти на себе роль координуючого і консолідуючого органу. З огляду на хронічний брак фінансування, видання українських газет діаспори у кращому випадку тривало від одного до декількох років. Суттєвий вплив на україно-

мовну пресу здійснює і політика країни проживання, яка в окремих випадках набуває характеру прямих утисків. Основною причиною поступового згортання українського друку в діаспорі є розвиток новинних і пошукових сервісів Інтернет, а також соціальних мереж, що виявили надпотужний консолідуючий потенціал. Українські товариства діаспори пострадянських країн з початку 2000-х років активно створюють Інтернет-сайти, сторінки в соціальних мережах і, таким чином, істотно розширюють власні інформаційно-культурні та комунікаційні можливості.

Ключові слова: друковане видання, газета, преса, українська діаспора, пострадянські країни, культурна спадщина, ідентичність.

Актуальність теми дослідження. Процес створення і діяльність діаспорної преси, крім звичайних для засобів масової інформації комунікативних, інформаційних або просвітницьких функцій, має ще й важливе політико-правове і соціальне значення. Стан і перспективи власних видань є важливим маркером настроїв у середовищі діаспори, її згуртованості і зацікавленості у збереженні та розвитку національної ідентичності, а також відображає реальну політику країни проживання щодо забезпечення прав національних меншин і задоволення їхніх потреб. Становлення української політичної нації суттєво актуалізує проблему вивчення і збереження інформаційно-культурної спадщини Східної української діаспори, найбільшої у світі ланки, що сформувалася в пострадянських країнах. Водночас наявні дослідження здебільшого представлені роботами, що висвітлюють діаспорну пресу країн Західного світу.

Аналіз досліджень і публікацій. Пресу української еміграції 1945–1948 років як джерело до вивчення історико-культурного надбання

української діаспори висвітлює Н. Кузіна [1]. Діяльність деяких періодичних видань Західної української діаспори в міжвоєнний період актуалізує О. Дзира [2]. Проблеми і особливості організації друкованих видань українських національно-культурних громад в окремих регіонах Російської Федерації вивчає М. Закіров [3]. Питаннями створення видань української діаспори в республіках Центральної Азії і Причорномор'я займаються С. Адамович [4], О. Дуднік [5], С. Кобута [6]. Завдання преси української діаспори на основі аналізу матеріалів еміграційних видань досліджує М. Яблонський [7].

Отже, **метою роботи** є оцінка передумов і аналіз особливостей створення і функціонування друкованих видань української діаспори в різних країнах пострадянського простору. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати наступні завдання: визначити ступінь вивченості проблеми, дослідити зародження друкованих видань української діаспори в пострадянських країнах, проаналізувати тематику видань, з'ясувати спільне й особливе в умовах роботи діаспорних видавців, простежити еволюцію взаємовідносин влади і української діаспори в різних країнах.

Виклад основного матеріалу. Процес організаційного і політико-правового оформлення національних діаспор на пострадянському просторі став логічним наслідком розпаду СРСР. Колишні внутрішні мігранти, що в різні часи покинули свої етнічні території і розселилися по різних регіонах колишньої країни, а також їхні нащадки опинилися у статусі національних меншин у новостворених або відновлених незалежних державах. Таким чином, українська діаспора світу поповнилася ще однією, хоча й наймолодшою, але водночас найчисельнішою ланкою.

Національне піднесення, що супроводжувало створення нових держав, надало додаткового поштовху процесові відродження національно-культурного життя, що розпочалося ще у другій половині 1980-х років. В умовах розбудови власної держави і становлення політичної нації для українського етносу, який характеризується однією з найбільших у світі діаспор, історико-культурна спадщина на територіях інших країн набула важливого науково-практичного змісту [1, с. 55].

Об'єднання українців у діаспорі намагалися розширити сфери своєї діяльності зокрема й за рахунок створення власних друкованих видань українською мовою. Особливого значення це завдання набувало в умовах доволі швидкого розриву інформаційних зв'язків між діаспорою та Україною, що зумовлювався процесами всебічної суверенізації колишніх республік СРСР. Передплата українських видань поступово стає надто дорогою, а створення національного телебачення і радіомовлення у країнах проживання виключало діаспору з інформаційного простору країни походження.

Отже, одним із перших завдань українських діаспорних друкованих видань було вирішення проблеми, на яку свого часу вказував Голова Уральської асоціації українців С. Паняк, а саме, забезпечення українців у діаспорі інформацією з України [8]. Це завдання було і залишається досі серед пріоритетних в усіх виданнях української діаспори, які продовжують працювати у країнах пострадянського простору.

Слід зауважити, що значення друкованих ЗМІ, яке в сучасному світі значною мірою знівельоване розвитком мережі Інтернет і супутникового телебачення, в часи становлення організованого українського руху важко було переоцінити. Саме тому перші роки діаспорного руху виявилися найбільш продуктивними у створенні друкованих видань. Зокрема, за даними правління центральної координаційної організації української національної меншини в Росії «Об'єднання українців Росії», у період між 1989 і 2004 роками в Російській Федерації видавалося понад тридцять українських газет і журналів, з яких три розповсюджувалися навіть на федеральному рівні [9].

Проте слід зауважити, що українські видання від початку свого створення зіткнулися із цілою низкою проблем, що суттєво обмежували можливості їхнього ефективного розвитку і значною мірою зумовлювали успішність роботи і час, який їм вдалося протриматися на інформаційному ринку. Деякі видання відкривалися і працювали доволі плідно декілька років, інші закривалися дуже швидко. Окремі українські осередки спромоглися організувати видання власних друкованих органів ще на початку 1990-х років, інші приступили до цієї роботи значно пізніше. Унаслідок зазначених обставин і незважаючи на наведені вище доволі значні

загальні цифри, на початку 2000-х років у Росії дослідниками згадується лише шість діючих українських видань [10].

Географія і доволі значна активність створення українських газет відображає наявний на той час потенціал розвитку українського друку в Росії, який, на жаль, не отримав ефективної підтримки і поступово втрачав можливості для розвитку, а вкрай необхідні україномовні газети поступово закривалися. Так, заснована Товариством української культури Приморського краю газета «Українець на Зеленому Клині» виходила лише з січня по листопад 1993 року. Всього було видано 5 випусків. З червня 1990 року до кінця 1992 року вийшло 9 номерів друкованого органу Українського культурного товариства «Дзвін» міста Мурманська [9].

Незважаючи на несприятливі стартові умови, деякі українські газети розпочинали свою роботу з доволі непоганими показниками. Зокрема, наклад першого номера заснованого у грудні 1994 року Громадою українців Челябінської області «Троянда» видання «Рідне слово» становив 4000 примірників [11]. Однак уже в наступному році наклад газети впав до 1000 примірників, видання стало виходити нерегулярно, а за декілька років взагалі припинило існування.

Свідченням значних труднощів, які змушені були долати засновники української преси в діаспорі, є приклад газети «Криниця», що її у квітні 1992 року почав видавати Республіканський національно-культурний центр українців Башкортостану «Кобзар». За словами фундатора і співголови організації В. Бабенка, за відсутності відповідного матеріально-технічного забезпечення перші випуски україномовної газети доводилося друкувати з використанням російського шрифту [3, с. 152].

Переважаю більшість друкованих видань у діаспорі засновували українські громади, але з огляду на конкретні фінансові і юридичні обставини, а також активну особисту позицію деяких українців видання засновувалися й приватними особами. Зокрема, в 1997 році в місті Санкт-Петербурзі вийшов у світ накладом у 990 примірників дайджест «Забута країна» – засновник О. Стищак. Незалежний часопис українців Республіки Комі «Український вісник» заснував М. Коцупей. У 1991–1993 роках газета виходила в місті Ухта, а потім у місті Інта. Приватна щотижнева газета про життя українців у Москві «Українська мозаїка»

видавалася двома мовами – російською та українською – з травня 1998 по грудень 2000 року. Всього вийшло у світ 84 номери газети, і за кількістю номерів вона значно випередила всі інші українські видання діаспори в Росії [9].

Переважна більшість українських видань у Російській Федерації ставила собі за мету пропагування української культури, інформування про життя в Україні, розповіді про заходи, які проводилися силами українських творчих колективів тощо.

У цьому сенсі українські видавці Східної діаспори йшли дещо спорідненим шляхом із видавцями Західної української діаспори, які друкували щорічники української преси. Це так звані «календарі-альманахи» «Українського голосу», «Канадійського фермера», «Нового шляху» тощо, в яких публікувалися короткі замітки і статті різноманітної тематики та з проблемних питань. Цим статтям притаманна популярна форма викладу, вони подавали здебільшого цікаву інформацію та факти [2, с. 189–190].

Українські товариства в діаспорі виявляли спроби знаходити інші, не менш перспективні напрями роботи прикладного характеру. Так, Іркутський національний центр «Клекіт» у липні 1993 року розпочав видання газети «Сибірський українець». На відміну від переважної більшості українських видань у діаспорі, які орієнтувалися в першу чергу на задоволення інформаційно-культурних потреб національних меншин, ініціатори створення видання ставили собі за мету сприяння розвитку зв'язків між підприємцями України і Росії. На сторінках видання висвітлювалися проблеми місцевого українського бізнесу, читачам пропонувалися комерційні оголошення та рекламні матеріали [9]. Проте гіперінфляція, руйнування радянських промислових структур, розрив економічних зв'язків не дали змоги розвинути в цілому хорошій ідеї, яка, в певному сенсі, дещо випередила час і за інших обставин могла стати не лише яскравим проявом українства в Сибіру, але й успішним комерційним проектом і опорою українського руху в регіоні.

Своїм підходом до фінансування вигідно вирізнявся від інших український часопис «Інформаційний бюлетень», який видавався в Москві в 1990–1993 роках. На відміну від інших видань, які переважно спиралися

на різного роду благодійні внески, він розсилався поштою по передплаті, що, з одного боку, забезпечувало гарантовану реалізацію накладу, а з іншого, запобігало зайвим витратам на випуск примірників, які могли залишитися незатребуваними. Автором «Інформаційного бюлетеня» був один із засновників Товариства української культури «Славутич» та українського молодіжного клубу Ю. Кононенко. Проте з переходом Ю. Кононенка до роботи в посольство України в Російській Федерації випуск бюлетеня припинився [9].

Крім цього видання, в Москві виходили ще дві українські газети – «Український кур'єр» та «Український вибір». «Український кур'єр» – друковане видання Московського товариства української культури «Славутич», під редакцією відомого журналіста, головного редактора журналу «Дружба народів» О. Руденко-Десняка (з жовтня 1993 року – під редакцією В. Антоніва, голови ради Товариства «Славутич»). Газета спочатку видавалася двома мовами. П'ять тисяч примірників виходили українською і стільки ж – російською. Згодом видання почало виходити тільки українською мовою, накладом 6 тисяч примірників. За вже традиційною для діаспорних видань причиною – брак коштів – у 1997 році газета припинила існування. Інша українська газета – «Український вибір», також під редакцією О. Руденко-Десняка, з перервами виходила з жовтня 1993 року по 1999 рік. За даними дослідників, усього вийшло у світ щонайменше 32 номери газети, яка після проведення у 1993 році I Конгресу українців Росії була друкованим органом Об'єднання українців Росії [9].

На відміну від більшості українських видань, які у своїх публікаціях здебільшого не виходили за межі своїх регіонів, «Український вибір» ставив амбітну мету бути загальним друкованим органом української діаспори в Росії. Найбільша за чисельністю у світі, але розпорошена по величезній території країни, українська громада Російської Федерації потребувала ефективного засобу координації роботи громадських організацій діаспори і консолідації зусиль активної частини українців, які, за відсутності постійного зв'язку, інформаційних обмінів і узгодження дій, не могли вивести свої товариства на рівень значущих регіональних організацій громадянського суспільства. Проте цим планам не судилося

здійснитися. «Український вибір» повторив долю переважної більшості українських друкованих видань Росії, припинивши своє існування.

До певної міри такий розвиток подій можна вважати закономірним. Сучасні дослідники підкреслюють, що преса як складник інформаційного простору української діаспори відображає низку проблем ідеологічного, культурно-історичного, лінгвістичного характеру, демонструючи специфіку та закономірності еміграційного середовища [7, с. 180].

Тому в умовах, що склалися в політичному житті країни, навіть успішна робота українського друкованого видання не гарантувала йому безхмарної долі. Так, найбільш благополучне друковане видання української діаспори в Російській Федерації – щомісячну суспільно-політичну газету «Голос України в Західному Сибіру», яка активно працювала понад 18 років, з 11 березня 2019 року виключили з Єдиного державного реєстру юридичних осіб Російської Федерації. Газета була зареєстрована в місті Тюмені 11 серпня 2000 року. Видавцем газети стало ТОВ «Голос України в Західному Сибіру», незмінним керівником якого і головним редактором видання був М. Свінтицький. Редакція, крім розповсюдження газети в Тюменській області, здійснювала адресну розсилку практично по всьому Урало-Сибірському регіону. Газета видавалася за підтримки Департаменту з інформаційної політики Адміністрації Тюменської області, Комітету зі ЗМІ ХМАО і Генерального консульства України в місті Тюмені [12]. Найбільша в Російській Федерації за чисельністю українська громада Тюменської області втратила свою газету. Отже, і цей доволі успішний проєкт, слідом за «Федеральною національно-культурною автономією українців Росії», «Об'єднанням українців Росії», «Бібліотекою української літератури в Москві», став черговою ланкою в ланцюгу поступового згортання українського організованого руху в Росії.

Проте українська діаспора в Російській Федерації і сьогодні зберігає можливість для ефективної комунікації завдяки мережі Інтернет. Понад тридцять регіональних видань українських товариств Росії регулярно викладають свої матеріали на сторінках незалежного сайту «Кобза – українці Росії», активно діючого з 2001 року. З метою запобігання можливих форс-мажорних обставин Центральний державний електронний архів України з 2016 року розпочав роботу щодо постійного зберігання повних копій веб-ресурсу.

Відносно ситуації в інших країнах пострадянського простору, слід зауважити, що на етапі становлення незалежних держав в інших республіках колишнього СРСР, на відміну від Російської Федерації, яка на той час намагалася проводити зважену політику, ситуація для національних меншин була значно складнішою. Радикалізація національного руху набувала крайніх форм і виходила навіть на рівень державної політики. Так, обраний першим президентом незалежної Грузії З. Гамсахурдіа політичний курс «Грузія для грузинів» і викликаний цим внутрішньополітичний конфлікт змусив переважну більшість етнічних українців полишити Грузію. За даними Всесоюзного перепису населення 1989 року, у Грузії мешкало 52,4 тисячі українців, а на сьогодні, за даними Асоціації українців Грузії, у країні кількість українців сягає 18–22 тисяч осіб, причому відомості відображають статистику включно з Абхазією і Аджарією [6, с. 70]. Однак, незважаючи на непрості роки становлення державності, українська діаспора збереглася і зуміла організуватися. За даними дослідників, після 2000 року у Грузії діяли 18 осередків української діаспори. Координацією діяльності українських громад опікується Координаційна рада українців Грузії, яка заснувала неперіодичний (виходить 1–2 рази на рік) друкований орган – газету «Український вісник» [13, с. 53].

Українську громаду Вірменії представляє Федерація українців Вірменії, яка в 1997 році заснувала власний друкований орган – часопис «Дніпро Славутич». Видання виходить раз на місяць українською і вірменською мовами, накладом у тисячу примірників. Газета розповсюджується всією територією країни через філії Федерації і розповідає новини про українсько-вірменські відносини, життя українських громад країни, подає інформацію з України, уроки з української мови тощо [14].

Доволі складні часи пережили й українці, історичні долі яких були пов'язані із країнами Центральної Азії. Бурхливі міжетнічні конфлікти, політика витискання некорінних народів, важке економічне становище суттєво вплинули на чисельність української діаспори. Проте в деяких країнах їм вдалося не тільки створити активно діючі осередки національно-культурного життя, але й організувати видання власних газет.

Серед найбільш успішних видань української діаспори у країнах регіону, безперечно, на першому місці знаходиться республіканська газета «Українські новини» в Республіці Казахстан. Зі дня заснування в липні 1994 року по березень 2000 року газета видавалася Українським культурним центром у місті Алмати. З березня 2000 року і по теперішній час газета видається Українським культурним центром «Ватра» в місті Нур-Султан (до 2019 року – Астана). Примітним є той факт, що редакцію газети з виходом у світ першого номера привітав тодішній Президент Казахстану Н. Назарбаєв. За словами головного редактора газети і голови Українського культурного центру «Ватра» Т. Чернеги, газета видається з дозволу уряду Казахстану і Міністерства інформації. Основним напрямом роботи видання є висвітлення життя українських громад Казахстану [15].

Одна з найбільших серед центрально-азійських країн українська діаспора діє в Республіці Узбекистан. У 1993 році в місті Ташкент було засновано «Український культурний центр Батьківщина». Сьогодні в Узбекистані працюють шість українських культурних центрів. Український культурний центр «Надія» в місті Янгіюль випускає єдину у країні україномовну газету «Надія». На її сторінках публікуються матеріали, присвячені внутрішній та зовнішній політиці України, двостороннім відносинам, життю української громади в Узбекистані. Газета існує на громадських засадах і розповсюджується безкоштовно. Вона потребує постійної допомоги з боку Центру у вирішенні низки проблем, зокрема пов'язаних із фінансуванням та матеріальним забезпеченням [5, с. 68].

У доволі специфічних умовах опинилися українці у відновлених країнах Балтії. Зокрема, Естонія і Латвія ввели певні обмеження й умови для набуття громадянства, на відміну від Литви та інших республік СРСР, де громадянство без застережень було надано всім жителям, котрі мешкали на їх території на момент прийняття закону про громадянство. Зазначена обставина і до сьогодні залишається серйозною проблемою для багатьох українців, які досі перебувають у статусі негромадян в Естонії і Латвії. Проте українці у країнах Балтії, хоча й обмежені у праві на роботу, праві на займання посад у державних органах тощо, водночас мають значно кращі можливості для задоволення своїх

національно-культурних потреб, які їм гарантує дотримання цими країнами, що входять до ЄС, європейських стандартів.

Українські громадські організації в Латвії почали започатковуватися ще наприкінці 1980-х років. На той час кількість українців у Латвії складала понад 92 тисяч осіб. У 1988 році в Ризі виникло українське культурно-просвітницьке товариство «Дніпро», і згодом цей процес тільки розширювався. До створеного у 2006 році «Об'єднання українських товариств Латвії» входять 14 українських об'єднань, що ставлять собі за мету збереження та розвиток української мови і національної самосвідомості [16].

Свій посильний внесок у цю справу робить і газета української діаспори «Вісник», створена «Спілкою українців Латвії», однією з перших українських організацій у місті Рига, яка співпрацює зі Світовим Конгресом Українців. За повідомленням українського журналіста О. Волощука, ця чудова повнокольорова газета на дванадцяти сторінках виходить приблизно раз на квартал [17].

Перша українська організація на естонських теренах – «Українське земляцтво Естонії» – була створена в 1988 році. На той час у республіці проживало 46 тисяч українців. Процес створення українських організацій тривав і надалі. У 2002 році за ініціативи трьох товариств – Українського земляцтва, Союзу українок Естонії та одного регіонального товариства – було створено Конгрес українців Естонії. Зараз у складі Конгресу – 13 товариств по всій Естонії. За повідомленням Голови Конгресу українців Естонії В. Коник, після заснування Українського земляцтва видавався інформаційний листок «Струни». У 2000 році було здійснено спробу видавати однойменну газету. Однак видання тривало лише рік і закрилося, оскільки фінансування трималося на грантах, а вийти на самоокупність малотиражному виданню було не під силу. За словами редакторки «Струн» В. Коник, позакривалися навіть російськомовні видання [18].

Українці Литви складають четверту за чисельністю національну меншину. У країні створено й активно функціонує тринадцять українських громадських організацій. Україномовне видання в Литві вирізняється від усіх інших, що колись створювалися і діяли на теренах ко-

лишнього СРСР. Щотижневу газету «Парафіяльне слово» (редактор В. Капкан, активіст української громади м. Вільнюс) видає Українська греко-католицька церква Пресвятої Трійці міста. Разом з тим, виходить друком і світське видання. Зокрема, Асоціація прибалтійських українців міста Клайпеда видає інформаційний бюлетень «Слово та голос» [19].

У цілому, у країнах Балтії, незважаючи на більш сприятливі, порівняно з іншими пострадянськими країнами, політико-правові умови для реалізації прав національних діаспор, видання україномовних друкованих видань не можна вважати достатньо успішним.

До недавнього часу більш-менш спокійним видавалося життя української громади у Республіці Білорусь, де, за результатами перепису 2009 року, проживало 159 тисяч українців. Вісім із шістнадцяти українських громадських організацій країни входять до Республіканського Білоруського громадського об'єднання «Ватра». Хоча і з певними труднощами, але українським товариством Білорусі вдалося організувати видання двох друкованих органів – інформаційно-пізнавального бюлетеню «Український вісник», заснованого у 2012 році Мінським міським громадським об'єднанням українців «Заповіт», і газети «Українець в Білорусі», започаткованої Білоруським громадським об'єднанням українців «Ватра» у 1992 році.

Важкі економічні умови початку 1990-х не дозволили розгорнути повноцінну роботу газети «Українець в Білорусі». За два роки було видано лише два номери накладом три тисячі примірників. У 1993–2001 роках газета взагалі не видавалася. Завдяки зусиллям українців Білорусі у 2001 році, після реєстрації в Міністерстві інформації Республіки Білорусь, видання газети «Українець в Білорусі» було відновлене. Проте труднощі з фінансуванням залишаються, і газета виходить нерегулярно – 1–4 рази на рік. Друкується газета в республіканському унітарному підприємстві «Видавничий центр Білоруського державного університету» накладом у п'ятсот примірників [20]. Українці Білорусі активно використовують сучасні можливості мережі Інтернет. У 2011 році було створено спеціальний веб-сайт, а в мережі Facebook функціонує відкрита група «Українці в Білорусі».

Значна за своєю чисельністю і доволі неоднорідна за політичними орієнтаціями українська діаспора Молдови свого часу опинилася у вирі

Придністровського конфлікту. За даними перепису населення 2004 року, в Республіці Молдова проживало понад 280 тисяч українців [21]. У Молдові діють одинадцять українських громадських організацій: Українська громада Республіки Молдова, Жіноча громада українок Молдови, Асоціація української молоді РМ «Злагода» та інші. На лівобережжі Дністра, де українська громада налічує понад 160 тисяч осіб, діють Спілка українців Придністров'я ім. О. М. Бута, до якої входять міські та районні товариства української культури, а також Республіканська громадська організація «Укрпросвіта» ім. Т. Г. Шевченка [22]

Силами української діаспори видається два друкованих органи. У Республіці Молдова українська громада Союз українців Молдови «Заповіт» видає республіканську газету «Рідне слово» в місті Бельці. Щомісячна газета накладом у тисячу примірників має постійні проблеми з фінансуванням. До 2012 року лєвова частка в підтримці газети належала директорові видавництва «Elan-Poligraf» О. Коркоценку, який багато років видавав «Рідне слово» та інші видання українською мовою власним коштом [23].

У Придністров'ї, в місті Рибниця, видається газета українською мовою «Гомін». Газета виходить двічі на тиждень накладом у дві тисячі примірників. Видання розпочалося в січні 1992 року. В газеті друкуються новини Придністров'я, матеріали про культуру і традиції українського народу, художні твори [4, с. 103]. Це єдина газета української діаспори, яка має статус державного друкованого органа і серед засновників якої є державні установи невідомої Придністровської Молдавської Республіки, зокрема президент ПМР і Верховна Рада.

Підсумовуючи проведений аналіз, констатуємо, що видання україномовних газет складало важливу частину діяльності української діаспори в переважній більшості республік колишнього СРСР, особливо в перші роки пострадянського періоду, коли брак інформації з України відчувався найбільш гостро, а шляхи комунікації, що існували у СРСР, були зруйновані. Незважаючи на важкі фінансові проблеми, матеріально-технічні і логістичні умови, українські товариства зуміли створити значний масив друкованої продукції, що являє собою цінне історико-культурне надбання і невід'ємний елемент загальноукраїнської етнічної ідентичності.

Наукова новизна полягає у спробі заповнення прогалини в дослідженнях видавничої справи української діаспори пострадянських країн, що існує, незважаючи на доволі тривалу історію вивчення діаспорної преси і накопичений значний масив різнопланових праць.

Висновки. Українські видання на теренах держав пострадянського простору засновувалися в основному національно-культурними товариствами, але певну частку складали і приватні видання, створені активними представниками діаспори, які, застосовуючи особисті зв'язки, а іноді й власні кошти, практично на порожньому місці організовували випуск друкованої продукції. Переважна більшість видань діаспори в першу чергу спрямовувала свою діяльність на задоволення інформаційно-культурних потреб українців. Разом з тим деякі видання намагалися взяти на себе важливу в умовах значної розпорошеності українських осередків роль координуючого і консолідуючого органу. Були й окремі випадки знайти своє місце в ринкових відносинах, що активно починали складатися на пострадянському просторі, зокрема забезпечити інформаційно-комунікаційні потреби українського і російського бізнесу.

Проте в умовах системної економічної кризи, що охопила всі без винятку пострадянські країни, українські осередки не змогли утримувати свої видання на належному рівні. Як наслідок, значна частина українськомовних видань діаспори виходила незначними накладками, у кращому випадку декілька років. Навіть ті видання української діаспори, що видаються до сьогодні, постійно скаржаться на брак коштів і здебільшого виходять нерегулярно. У відносно кращому становищі знаходиться газета «Українські новини» в Республіці Казахстан, яку підтримує уряд і Міністерство інформації, а також газета «Гомін», що позиціонується як державний орган самопроголошеної Придністровської Молдавської Республіки. Проведений аналіз виявив прямий зв'язок між еволюцією внутрішньої і зовнішньої політики країни проживання і станом друкованих видань української діаспори, які внаслідок певних змін відчувають постійний тиск і згодом змушені припиняти свою діяльність. Натомість в інших країнах, попри наявні фінансові труднощі, українські видання продовжують відносно успішно працювати. Проте основною причиною поступового згортання українського друку в діаспорі є розвиток

новинних і пошукових сервісів Інтернет, які суттєво посунули на інформаційному полі навіть потужні друковані видання державного і світового рівня, що мають багатолітню історію і свою постійну аудиторію. У свою чергу, події так званих «кольорових революцій» і «арабської весни» виявили надпотужний консолідуєчий потенціал соціальних мереж. Українські громади в пострадянських країнах з початку 2000-х років активно використовують можливості світового павутиння, створюють Інтернет-сайти, сторінки в соціальних мережах і так обходять традиційні для друкованих видань фінансові, логістичні і матеріально-технічні проблеми, водночас суттєво розширюючи власні інформаційно-культурні і комунікаційні можливості. У цьому контексті значний інтерес для подальшого наукового пошуку матиме всебічне і комплексне дослідження Інтернет-сайтів і веб-сторінок української діаспори.

Список використаних джерел

1. Кузіна Н. Преса української еміграції у повоєнній Німеччині (1945–1948 рр.) як джерело до вивчення історико-культурної спадщини української діаспори // Етнічна історія народів Європи. Київ, 2020. Вип. 61. С. 55–61. <https://doi.org/10.17721/2518-1270.2020.61.06>
2. Дзира О. І. Українська міжвоєнна імміграція до Канади в зарубіжній історіографії // Рукописна та книжкова спадщина України. 2020. Вип. 26. С. 185–196. <https://doi.org/10.15407/rksu.26.185>
3. Закіров М. Урало-Сибірський регіон Російської Федерації в умовах трансформації суспільства: участь українського населення : дис. ... канд. іст. наук. Луганськ, 2006.
4. Адамович С. Українська діаспора Придністров'я: між пошуками підтримки зі сторони України і русифікацією (1989–2009 рр.) // Питання історії України. 2010. Т. 13. С. 100–104.
5. Дуднік О. Українсько-узбецькі стосунки: історія і сучасність // Український історичний збірник. Київ, 2010. Вип. 13. С. 64–74.
6. Кобута С., Яворський А. Гуманітарні аспекти сучасних українсько-грузинських відносин // Вісник Прикарпатського університету. Історія. Івано-Франківськ, 2014. Вип. 25. С. 68–76.
7. Яблонський М. Стан і завдання преси української діаспори: погляд 1950-х років // Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: Філоло-

- гія. Соціальні комунікації. Луцьк, 2020. Том 31 (70). № 1 Ч. 4. С. 177–181. <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.1-4/31>
8. Лист Голови УАУ С. Паняка // Літературна Україна. 1997. 24 квітня.
 9. Регіональні пресові видання українських громад Росії в 1989–2004 роках // Сайт «Кобза – українці Росії». URL: <http://kobza.com.ua/doslidzhennja/1088-ukrajinska-diasporna-presja-rosiji.html> (дата звернення: 10.06.2021)
 10. Закордонне українство: інформаційний каталог. Київ : Стилос, 2001. 280 с.
 11. Бай Н. Інтерв'ю з Василем Бабенком // Вісті з України. Київ. 1993. № 49.
 12. Нарada голів національно-культурних об'єднань українців Західного Сибіру // Сайт «Кобза – українці Росії». URL: <http://kobza.com.ua/golos-ukrajiny-tjumen/773-narada-goliv-nacionalno-kulturnyh-objednan-ukrajinciv-zahidnogo-sybiru-ukr.html> (дата звернення: 12.06.2021)
 13. Анджaparідзе А. Гуманітарний чинник українсько-грузинського стратегічного партнерства // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Київ, 2009. Вип. 87. С. 46–55.
 14. Божко О. Дніпро-Славутич // Енциклопедія Сучасної України: електронна версія. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=22304 (дата звернення: 07.06.2021)
 15. Розповіли про єдину в Азії україномовну газету // Gazeta.ua. URL: https://gazeta.ua/articles/sogodennya/_rozpovili-pro-yedinu-v-aziyi-ukrayinomovnu-gazetu/981978 (дата звернення: 08.06.2021)
 16. Белинцева Л. Про ОУТЛ. Об'єднання українських товариств Латвії // Об'єднання українських товариств Латвії. URL: <http://ukr-latvian.lv/%D0%BE%D1%83%D1%82%D0%BB/> (дата звернення: 10.06.2021)
 17. Українці Литви та Латвії шукають побратимів на землі своїх предків // Svoboda. FM. URL: <http://svoboda.fm/culture/Culture/191684.html> (дата звернення: 10.06.2021)
 18. Коник В. Естонці підтримують Україну // Час і Події. URL: <https://www.chasipodii.net/article/12751/> (дата звернення: 11.06.2021)
 19. Українці Литви // Посольство України у Литовській Республіці. URL: <https://lithuania.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/4883-ukrainian-communities-in-lt> (дата звернення: 12.06.2021)
 20. Кудряшов Г. Газета «Українець в Беларусі» как основной медиа продукт украинской диаспоры в республике Беларусь // В мире науки и искусства: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии. Новосибирск, 2014. № 33-2. С. 143–147.

21. Українська діаспора в Республіці Молдова // Буковина толерантна. URL: http://buktolerance.com.ua/?page_id=10 (дата звернення: 10.06.2021)
22. Українці у Молдові // Посольство України в Республіці Молдова. URL: <https://moldova.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/140-ukrajinci-v-moldovi> (дата звернення: 15.06.2021)
23. Єдина в Молдові україномовна газета відзначила своє 10-річчя // Рідна країна. URL: <https://ridna.ua/2013/02/edydna-v-moldovi-ukrajinomovna-hazeta-vidznachyla-svoje-10-richchya/> (дата звернення: 10.06.2021)

Marat Zakirov,

*Doctor of Political Sciences (Dr. habil. in Politic), Associate Professor,
Head of Department of Political Science Analysis
of Information and Analytical Support Service,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine
(Kyiv, Ukraine)*

ORCID: 0000-0003-4897-4325

Web of Science ResearcherID AAF-6246-2020

e-mail: marat65@ukr.net**Svitlana Zakirova,**

*Candidate of Historical Sciences (Ph. D. in History), Associate Professor,
Senior Researcher of Information Resources Service Department
of National Law Library,
V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine
(Kyiv, Ukraine)*

ORCID: 0000-0002-5396-7210

Web of Science ResearcherID AAR-6405-20

e-mail: zakirovasvtl@gmail.com

Printed publications of Ukrainian diaspora in post-Soviet countries: from creation to present

The aim of the work is to assess the preconditions and analyze the peculiarities of the creation and functioning of printed publications of the Ukrainian diaspora in different countries of the post-Soviet space. The paper uses **the methods** of retrospective, comparative and systematic analysis to determine the key characteristics, specific historical prerequisites for the creation and description of printed publications of the Ukrainian diaspora. The application of the method of integrated ap-

proach allowed to combine different means of scientific research without violating the principles of objective cognition. **The scientific novelty** lies in the attempt to fill the existing gap of research in the publishing of the Ukrainian diaspora in the post-Soviet countries despite the rather long history of studying the diaspora press and accumulated a significant array of diverse works. **Conclusions.** The publication of Ukrainian-language newspapers was an important part of the activities of the Ukrainian diaspora in the post-Soviet countries, and the created array of printed products is a valuable historical and cultural heritage and an integral element of the all-Ukrainian ethnic identity. The vast majority of publications focused on meeting the information and cultural needs of the diaspora, and some publications tried to take on the role of coordinating and consolidating body. Given the chronic lack of funding for the publication of Ukrainian newspapers in the diaspora, it lasted from one to several years at best. The Ukrainian-language press is also significantly influenced by the policy of the country of residence, which in some cases takes the form of direct oppression. The main reason for the gradual decline of the Ukrainian press in the diaspora is the development of news and search services on the Internet, as well as social networks, which have shown a powerful consolidating potential. Ukrainian diaspora societies in the post-Soviet countries have been actively creating Internet sites and social networking sites since the early 2000s, and thus significantly expanding their own information, cultural and communication capabilities.

Key words: print media, newspaper, press, Ukrainian diaspora, post-Soviet countries, cultural heritage, identity.

*Стаття підготовлена 18 червня 2021 року;
подана до друку 25 червня 2021 року.*